

acceptance of ecological values are covered relied on the methodological basis and normative documents.

Key words: ecological approach, integration, ecological education, ecological culture, integration of knowledge, content principles.

Стаття надійшла до редакції 30.04.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Хриков Є. М.

УДК 378.22.167

В. В. Ушмарова

ГОТОВНІСТЬ МАГІСТРІВ ДО ВИКЛАДАННЯ ЯК ОБ'ЄКТ КОНТЕНТ-АНАЛІЗУ

З метою конкретизації, узагальнення та систематизації поглядів на сутність категорії «готовність до викладання» та формулювання власного визначення „готовність до викладання педагогічних дисциплін” було здійснено *контент-аналіз*. Об'єктом контент-аналізу стали визначення поняття „готовність до педагогічної діяльності” та похідних від нього „готовність до викладацької діяльності” та „готовність до викладання”, загалом 20 одиниць. Далі буде наведено характеристику методу контент-аналізу, опис процедури дослідження та інтерпретацію отриманих даних. Також вважаємо за необхідне зупинитися на характеристиці методу контент-аналізу, його різновидів і специфіці використання у педагогічних дослідженнях.

Мета роботи полягає у вивченні сутності контент-аналізу як кількісно-якісного методу дослідження та здійсненні контент-аналітичного дослідження категорії «готовність до викладання».

У найбільш загальному розумінні контент-аналіз (від англ. *contents* зміст) – кількісний аналіз текстів і текстових масивів з метою наступної змістової інтерпретації виявлених числових закономірностей. Особливість контент-аналізу полягає у вивченні документів за їх соціальним контекстом. Його можна використовувати як основний метод дослідження, паралельний (у поєднанні з іншими методами), допоміжний або контрольний. Здебільшого метод контент-аналізу визначається дослідниками як якісно-кількісний аналіз змісту документів з метою виявлення або виміру різних фактів і тенденцій, зафіксованих у цих документах [7; 1]. Однак, є автори, які вважають його перш за все кількісним (хоча й із значною якісною складовою), підкреслюючи квантитативний характер методу, і схиляються до думки Дж. Б. Мангейма і Р. К. Рича, що контент-аналіз – це систематична числова обробка, оцінка і інтерпретація змісту інформаційного джерела

[6; 9]. Змістова інтерпретація результатів залежить від мети; вона перш за все є творчим актом, результати якого здебільшого обумовлені кваліфікацією та інтуїцією аналітиків.

Методика контент-аналізу знайшла широке впровадження в інформаційну епоху, проте історія методу не обмежується епою автоматичної обробки тексту. У західних країнах контент-аналіз активно використовується вже понад сто років і вважається одним із провідних методів вивчення засобів масової комунікації й опрацювання психолого-педагогічних досліджень.

В останні роки контент-аналітичні дослідження здійснюються і у вітчизняній психолого-педагогічній науці та інших фахових дослідженнях [5; 10]. Певним орієнтиром для нас були публікації професора Л. Б. Лук'янової [7] щодо сутності методу, його ролі у психолого-педагогічних дослідженнях, методики процедури та алгоритму виконання; Н. П. Плахотнюк [9], яка здійснила контент-аналіз поняття „готовність до інноваційної педагогічної діяльності”; Ю. М. Жилияєвої [4] із контент-аналізом поняття „метод проектів” та інші.

Контент-аналіз є міждисциплінарним методом. Його зміст набуває специфіки в залежності від наукової сфери, в межах якої він використовується. Щодо застосування методу в педагогічних дослідженнях. Доволі часто зустрічаються нарікання на відсутність єдиного погляду щодо певного визначення або трактування поняття. Зафіксовано наявність декількох десятків визначень однієї дефініції, причому, зазвичай робиться висновок, що саме відсутність узагальненої думки ускладнює процес аналізу предмета дослідження. Так, існує понад трьохсот визначень „педагогічної технології”, майже півсотні визначень „інноваційної діяльності”, „педагогічної культури” тощо. Як справедливо відзначає Л. Б. Лук'янова, проведення процедури контент-аналізу у педагогічних дослідженнях є вельми актуальним, доречним і цікавим прийомом, яке поки що очікує заслуженої уваги дослідників [7].

Сучасні дослідники відзначають ряд переваг методу. Перш за все, це зручність опрацювання значного масиву даних. По-друге, він дозволяє зменшити фактор суб'єктивності під час обробки даних, хоча особистість дослідника, безумовно, визначає характер отриманих результатів. По-третє, метод є достатньо гнучкий для того, щоб бути використаним у різноманітних типах досліджень. По-четверте, контент-аналіз дозволяє групувати матеріал і навіть „перекласти” його на мову гіпотези [1].

Будучи в основі своїй кількісним методом, контент-аналіз певною мірою піддається комп'ютеризації. Аналізу тексту та наступну обробку його результатів можна реалізувати за допомогою комп'ютера та спеціального або масового програмного забезпечення, що на нашу думку є значно продуктивнішим аніж класичний контент-аналіз ручним способом. Це сприяє ефективності і швидкості обробки даних, збільшує точність аналізу, дозволяє витратити менше зусиль на механічні етапи дослідження, створюючи тим самим інші можливості для дослідника.

Сьогодні існує цілий ряд різної складності та спрямованості вітчизняних та зарубіжних контент-аналітичних комп'ютерних систем, а також систем, потенційно придатних для цілей контент-аналізу, зокрема і online експрес контент-аналіз. Однак, використання комп'ютерних програм часто пов'язане з певними утрудненнями та висуває додаткові вимоги до дослідника. Тому, не дивлячись на високу трудомісткість класичного контент-аналізу, найпростіший варіант якого – кількісний підрахунок частоти, з якою зустрічається слово у тексті, він, тим не менше, здатний надавати сталі результати. В межах нашого дослідження контент-аналіз було здійснено з метою виявлення тенденцій у наукових визначеннях поняття „готовність” шляхом квантифікації категорій і категорійних ознак даного поняття.

Перейдемо до опису процедури контент-аналізу. За основу проведення дослідження було обрано етапи, запропоновані Н. Н. Богомоловою та Т. Г. Стефаненко [2, с. 22]. Контент-аналіз здійснювався ручним способом.

На першому етапі був проведений відбір генеральної сукупності наукових джерел, які підлягали аналізу. Генеральну сукупність склали 47 видань, серед яких монографії, дисертації та автореферати дисертацій, навчальні посібники, публікації у збірниках наукових статей, матеріали конференцій. Семантичним ядром пошуку на даному етапі були категорії „готовність до педагогічної діяльності”, „готовність до викладацької діяльності”, „готовність до викладання”.

На другому етапі було проведене формування вибіркової сукупності шляхом співвіднесення обраних категорій аналізу зі змістом генеральної сукупності. По-перше, для аналізу були залишені всі виявлені визначення категорій „готовність до викладання” та „готовність до викладацької діяльності”. По-друге, з'ясувалося, що деякі автори, висвітлюючи сутність педагогічної діяльності, готовності до неї, готовності до викладання, не дають визначення самого феномену готовності. Тому, підкоряючись поставленій меті контент-аналітичного дослідження, було прийняте рішення залишити для аналізу тільки ті роботи, які, містять визначення готовності.

Третім критерієм для уточнення сукупності аналізованих визначень ми обрали частоту посилань на автора та цитувань авторського визначення у даному кластері досліджень. Таким чином, після уточнення об'єм вибіркової сукупності склав 20 джерел.

На третьому етапі серед досліджуваного масиву визначень було виділено шість стійких значень, які, визначають сутність категорії та чотирнадцять категорійних ознак. Після цього була заповнена категорійна сітка. Заповнення категорійної сітки відбувалося у відповідності з початковими літерами ознак. Заповнена категорійна сітка наводиться у таблиці 1.

Таблиця 1

Категорійна сітка

Категорії контент-аналізу	Початкові літери категорійних ознак							
	Б	Д	І	К	С	О	Ф	Ц
новоутворення			інтегроване	комплексне		особистісне	є фундаментом	цілісне
стан				комплексний		особливий психічний		
умова							фундаментальна	
утворення	багаторівневе; багатоконтентне	динамічне	інтегративне; інтегроване; інтегральне		складне; системне; складноструктуроване; стійке	особистісне		цілісне
феномен					складний; системний	особистісно-професійний		
якість			інтегративна			особистості		

За допомогою категорійної сітки відбувалося кодування тексту авторських визначень. У випадку, коли були виявлені декілька категорійних ознак з однаковими початковими літерами, здійснювалося подвійне кодування. Наприклад, системне – Си, складне – Ск., стійке – Ст.

Четвертий етап. Наявність мети, теоретичної основи, емпіричного матеріалу дослідження, одиниць контент-аналізу, інструкції з кодування дозволили перейти до квантифікації вибіркової сукупності визначень. Було встановлено частоту, з якою автори використовують категорії та категорійні ознаки та показники їх значущості. Питома вага або значущість обчислювалася за формулою:

$$K = \frac{\text{Кількість одиниць аналізу, що фіксують дану категорію}}{\text{Загальна кількість одиниць аналізу}}$$

Результати кількісного аналізу наведені у таблицях 2, 3.

Таблиця 2

Результати кількісного аналізу категорій

Категорії контент-аналізу	Показник частоти використання	Показник значущості
новоутворення	10%	0,1
стан	5%	0,05
ознака	5%	0,05
утворення	60%	0,6
феномен	5%	0,05
якість	15%	0,15

Таблиця 3

Результати кількісного аналізу категорійних ознак

Початкова літера	Категорійні ознаки	Показник частоти використання	Показник значущості
Б	багаторівневе	7,1%	0,05
	багатокомпонентне	7,1%	0,05
Д	динамічне	7,1%	0,05
І	інтегроване, інтегративне, інтегральне	42,9%	0,3
К	комплексне, комплексний	14,3%	0,1
С	системне	36,7%	0,25
	складно-структуроване	7,1%	0,05
	стійке	14,3%	0,1
	складне	42,9%	0,3
О	особистісне	78,6%	0,55
	особистісно-професійний	7,1%	0,05
	особливий психічний	7,1%	0,05
Ф	фундаментальна	7,1%	0,05
Ц	цілісне	36,7%	0,25

П'ятий етап полягав у інтерпретації результатів контент-аналізу. Аналіз змісту визначень, які підлягали контент-аналітичному дослідженню показав, що перш за все готовність до педагогічної діяльності та готовність до викладання розглядається як утворення. Цю категорію для визначення використали 60% авторів (М. В. Болтенков, О. В. Бойко, Р. В. Ваврик, С. С. Вітвицька, І. В. Гавриш, Ю. І. Горлова, К. М. Дурай-Новакова, Л. П. Кадченко, Л. В. Кондрашова, О. М. Пехота, Г. В. Троцько та ін.). Питома вага даної категорії у авторських визначеннях готовності складає 0,6, що є найвищим показником. Лексичне значення

слова утворення – те, що виникло, сформувалося, утворилося в результаті будь-якого процесу. Тому автори відзначають, що формування готовності „...є регулятором та умовою успішної професійної діяльності педагогів” (І. В. Гавриш), „...є важливим показником становлення випускника педагогічного ВНЗ” (Л. В. Кондрашова), є умовою „...сталого професійного зростання” (О. М. Пехота), є похідним від інтегративної єдності „...теоретично-педагогічних і практично-педагогічних, загальнонаукових і професійних умінь” (Р. В. Ваврик).

Близькою за значенням до категорії утворення є категорія новоутворення, яка підкреслює виникнення нових, таких, що раніше не існували форм будь-чого, однак вона значно менш поширена (10%) у визначеннях готовності (Т. Г. Гуцан, Ю. В. Сенько). Значна кількість авторів вказує на якісну сторону готовності (А. О. Деркач, А. Ф. Ліненко, Ю. С. Пономарьова). За даними контент-аналізу показник значущості категорії „якість” лежить у межах до 15%.

Також автори визначають готовність до педагогічної діяльності як стан (В. О. Сластьонін), ознаку (Г. П. Кузнецова), феномен (Т. П. Приходько). За даними нашого контент-аналізу частота використання даних категорій однакова і складає 5% .

Проаналізуємо категорійні ознаки досліджуваного поняття. 78% авторів визначають готовність як особистісну характеристику (М. В. Болтенков, О. В. Бойко, Р. В. Ваврик, І. В. Гавриш, Ю. І. Горлова, Т. Г. Гуцан, К. М. Дурай-Новакова, Л. П. Кадченко, Л. В. Кондрашова, А. Ф. Ліненко, О. М. Пехота, В. О. Сластьонін, Г. В. Троцько та ін.).

В опрацьованих нами джерелах виявлено 43% дефініцій поняття „готовність” із такими характеристиками як *інтегративне* утворення, *інтегроване* утворення, *інтегральне* утворення, утворення, яке *інтегрує*... . З огляду на таке лексичне розмаїття, вважаємо за доцільне уточнити семантичні властивості даної групи ознак готовності. *Інтегративний* – об’єднавчий, такий, що об’єднує в єдине ціле. *Інтегрований* – об’єднаний з будь-чим та такий, що володіє внутрішньою єдністю. *Інтегральний* – накопичений, кумулятивний; сукупний, суцільний, єдиний; нерозривно пов’язаний, такий, що складає невід’ємну частину. *Інтегрувати* – включати, вбудовувати, пов’язувати, тобто робити складовою частиною будь-чого. Аналіз тлумачних словників, словників іноземних слів, словників синонімів довів, що аналізовані поняття мають спільну етимологію та походять від слова *інтеграція*: від лат. *integratio* „відновлення, поновлення, заповнення”, далі від дієслова *integrāre* „відновлювати”, далі від *integer* „недоторканий, цілісний”. З нашого погляду, найбільш точне і повне визначення наведено у великому енциклопедичному словнику за редакцією академіка О. М. Прохорова: „інтеграція – поняття, яке означає *стан* поєднання окремих диференційованих частин в єдине ціле, а також *процес*, який приводить до такого стану” [3]. Даний аналіз став підставою для об’єднання у категорійній сітці контент-аналізу характеристик „*інтегративний*”,

„інтегрований”, „інтегральний” в одну категорійну ознаку з урахуванням виявлених семантичних властивостей кожної.

Значна кількість авторів (43%) називають готовність складною категорією, що „...має динамічну структуру і є виявленням сукупності взаємопов'язаних мотиваційних, вольових, моральних, психологічних і професійних якостей і властивостей особистості” (С. С. Вітвицька), „...інтегрує професійно значущі знання, уміння, навички, рефлексію власних навчальних і професійних можливостей у сфері викладання...” (Ю. С. Пономарьова), „...є взаємодією мотиваційно-ціннісного, емоційно-вольового, змістового, операціонального, фізичного, творчого і оцінного компонентів” (Ю. І. Горлова).

Також авторами підкреслюється цілісний (І. В. Гавриш, Ю. І. Горлова, А. А. Деркач, Г. В. Троцько) та системний (О. В. Бойко, Л. М. Морозова, Ю. С. Пономарьова, Т. П. Приходько) характер феномену готовності (36,7%). Як комплексне і стійке явище визначають готовність 14,3% дослідників.

Дослідники також у визначенні готовності використовують такі категорії як „умова”, „настанова”, „властивість”, „форма”, „комплекс”, „передумова”. Крім того, окремі автори наділяють готовність такими категорійними ознаками як *внутрішнє* утворення, *особливий* стан, *усвідомлений та активно-діяльнісний* стан тощо. Вони не увійшли до контент-аналітичного дослідження, проте є важливими у розумінні сутності готовності.

Інтерпретуючи результати контент-аналізу можна відзначити, що шляхом порівняння та співставлення частоти використання категорій та категорійних ознак були виявлені тенденції та пріоритети авторів, які прослідковуються у визначенні готовності. В результаті виявлено, що найбільшою значущістю володіють категорія „утворення” та характеристика готовності як особистісного, інтегративного, складного, цілісного та системного феномену.

Аналіз наявних джерел дозволяє зробити висновок про відкритість питання щодо сутності готовності магістрів до викладання педагогічних дисциплін. У подальших дослідженнях передбачається, використовуючи результати контент-аналізу досліджуваного поняття, вивчення та узагальнення наукових позицій широкого кола фахівців з даної проблеми, а також власного педагогічного досвіду професійної підготовки магістрів спеціальності „Початкова освіта”, визначити сутність та структуру готовності магістрів до викладання педагогічних дисциплін.

Список використаної літератури

- 1. Артемьева О. А.** Рекламная коммуникация как аффективно-когнитивное единство : дис... канд. психол. наук: 19.00.05 / Ольга Аркадьевна Артемьева – Ярославль, 2003 – 186 с.
- 2. Богомолова Н. Н., Стефаненко Т. Г.** Контент-анализ. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1992. – 60 с.
- 3. Большой** энциклопедический словарь : в 2 т. / гл. ред. А. М. Прохоров. –

М. : Сов. энциклопедия, 1991. Т. 1. **4. Жилыева Ю. М.** Категорійний аналіз поняття „метод проектів” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/2508/1/110-113.pdf> **5. Іванов В. Ф.** Контент-аналіз: Методологія і методика дослідження ЗМК: Навч. посібник / наук. ред. А. З. Москаленко. – К., 1994. – 112 с. **6. Контент-аналіз** текстів: комп'ютерні технології: Учебное пособие / под. ред. Иудина А. А., Рюмина А. М. – Нижний Новгород, 2010. – 37 с. **7. Лук'янова Л. Б.** Контент-аналіз як психолого-педагогічна процедура // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. : Мартинюк М.Т. – Умань : ППЖовтий, 2010. – Ч. 4. – С. 149 – 157. **8. Мангейм Дж.Б.,** Рич Р. К. Политология. Методы исследования: Пер с англ. – М., 1997. – 544 с. **9. Плахотнюк Н. П.** Сутність, зміст та структура готовності майбутніх учителів до інноваційної діяльності // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: педагогіка, психологія і соціологія. Випуск 5, Частина I – Донецьк, ДонНТУ, 2009. – С. 153 – 159. **10. Сорока М. Б.** Використання методу контент-аналізу при створенні автоматизованих інформаційних систем / М. Б. Сорока, Н. В. Танатар // Бібліотека. Наука. Культура. Інформація : Наукові праці НБУВ. Вип. 1. – 1998. – С. 318 – 322.

Ушмарова В. В. Готовність магістрів до викладання як об'єкт контент-аналізу

У статті розкрито сутність контент-аналізу як кількісно-якісного методу дослідження, історію розвитку та сучасні напрями і можливості контент-аналізу, представлено опис процедури контент-аналітичного дослідження категорії „готовність до викладання” з інтерпретацією результатів. Контент-аналіз було здійснено з метою виявлення тенденцій у наукових визначеннях поняття „готовність” шляхом квантифікації категорій і категорійних ознак даного поняття. Об'єктом контент-аналізу стали визначення поняття „готовність до педагогічної діяльності” та похідних від нього „готовність до викладацької діяльності” та „готовність до викладання”. Встановлено, що найбільшою значущістю володіють категорія „утворення” та характеристика готовності як особистісного, інтегративного, складного, цілісного та системного феномену.

Ключові слова: контент-аналіз, квантифікація, категорія, ознака, поняття, готовність, інтегративний.

Ушмарова В. В. Готовность магистров к преподаванию как объект контент-анализа

В статье раскрыта сущность контент-анализа как количественно-качественного метода исследования, история развития и современные направления и возможности контент-анализа, представлено описание процедуры контент-аналитического исследования категории „готовность к преподаванию” с интерпретацией результатов. Контент-анализ был осуществлен с целью выявления тенденций в научных определениях

поняття „готовність” путем квантифікації категорій і категориальних ознак даного поняття. Об'єктом контент-аналіза стали визначення поняття „готовність к педагогічній діяльності” і похідних від нього „готовність к викладацькій діяльності” і „готовність к викладанню”. Встановлено, що найбільшою значимістю володіють категорія „освіта” і характеристика готовності як особистого, інтегративного, складного, цілісного і системного феномена.

Ключевые слова: контент-анализ, квантификация, категория, признак, понятие, готовность, интегративный.

Ushmarova V. V. Magister Availability to Teaching as Content Analysis Object

The content analysis essence is uncovered in the article, as quantitative and qualitative studying method, historical development, modern directions and content analysis opportunity. The procedure description of content analysis studying of availability to teaching category with the result interpretation is presented. The content analysis was made with the aim of tendencies identification in scientific definition of the term „availability” by the way of quantification categories and this content categorial sign. The content analysis objects were term definitions „availability to pedagogical activity” and availability to teaching. Formation category possesses the major importance and availability characteristic as personal, integrative, difficult, complete and system phenomenon are established.

Key words: content analysis, quantification, category, sign, content, availability, integrative.

Стаття надійшла до редакції 27.02.2013 р.

Прийнято до друку 26.04.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Гавриш І. В.

УДК (378.016:330) 047.48

О. А. Хохлова

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ФАХІВЦІВ НЕЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ У НАУКОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

У ХХІ ст. людство вступило в нову історичну епоху, коли основою прогресивного розвитку стають не матеріальні, а інтелектуальні ресурси. Тепер економічний добробут і конкурентоздатність підприємств, фірм, організацій залежить від вміння всіх учасників процесу виробництва товарів, робіт та послуг приймати економічно